

Salimov Salimbek Alisherovich

Buxoro Xalqaro Universiteti

Pedagogika nazariyasi va tarixi yo'nalishi

M1-24 PED guruh, 2 kurs

Email: IFeelSoStrong1@gmail.com

PEDAGOGIKA NAZARIYASI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogika nazariyasining evolyutsion bosqichlari va ta'lim tizimida qo'llanilayotgan zamonaviy konseptual yondashuvlar atroflicha tadqiq etilgan. Ta'lim jarayonini raqamlashtirish, kompetensiyaviy hamda shaxsga yo'naltirilgan metodologiyaning o'quv samaradorligini oshirishdagi fundamental asoslari va empirik natijalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: pedagogika nazariyasi, zamonaviy yondashuvlar, STEAM ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, raqamli texnologiyalar, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, didaktik transformatsiya, integratsiya.

Аннотация: В данной статье подробно исследованы эволюционные этапы педагогической теории и современные концептуальные подходы, применяемые в системе образования. Проанализированы фундаментальные основы и эмпирические результаты цифровизации образовательного процесса, компетентностного и личностно-ориентированного методологического подходов в повышении эффективности обучения.

Ключевые слова: педагогическая теория, современные подходы, STEAM-образование, компетентностный подход, цифровые технологии, личностно-ориентированное обучение, дидактическая трансформация, интеграция.

Abstract: This article comprehensively examines the evolutionary stages of pedagogical theory and modern conceptual approaches applied in the education system. The fundamental bases and empirical results of digitalizing the educational process, competency-based, and learner-centered methodological approaches in improving learning efficiency are analyzed.

Keywords: pedagogical theory, modern approaches, STEAM education, competency approach, digital technologies, learner-centered education, didactic transformation, integration.

KIRISH

Yigirma birinchi asrning global ijtimoiy-iqtisodiy dinamikasi, texnologik inqiloblar va raqamli transformatsiya jarayonlari ta'lim tizimining fundamental asoslarini, xususan, pedagogika nazariyasini tubdan qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Klassik pedagogik paradigmalar o'zining barqaror va vaqt sinovidan o'tgan qonuniyatlariga ega bo'lsa-da, bugungi kun axborot jamiyati talablariga to'liq javob bera olmayotgani sababli, ta'lim amaliyotiga innovatsion va moslashuvchan yondashuvlarni integratsiya qilish dolzarb masalaga aylandi. O'zbekiston Respublikasida uchinchi renessans poydevorini yaratish, oliy va xalq ta'limi tizimini tubdan isloh qilish va xalqaro ta'lim standartlariga moslashtirish jarayonida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning o'zaro dialektik aloqasini o'rganish alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu muammoni hal etish tizimli-konseptual va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarini rivojlantirish bilan bevosita bog'liqdir.

Zamonaviy pedagogik voqelik axborot oqimining jadallashuvi, ta'lim oluvchilar psixofiziologik xususiyatlarining o'zgarishi va mehnat bozoridagi talablarning muttasil transformatsiyalashib borishi bilan tavsiflanadi. Bunday sharoitda pedagogika nazariyasining asosiy vazifasi nafaqat bilimlar tizimini uzatish, balki talabalarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish hamda kognitiv kreativlikni shakllantirishdan iboratdir. Shu sababli, ta'lim jarayoniga STEAM (fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika) yondashuvini hamda raqamli texnologiyalarni tizimli joriy etish orqali ta'lim mazmunini boyitish, dars shakllarini

modernizatsiya qilish bugungi kun pedagogika fanining markazida turgan eng muhim masalalardan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Pedagogika nazariyasi va uning metodologik asoslarini rivojlantirishga jahon va mamlakatimiz olimlari ulkan hissa qo'shganlar. Xususan, pedagogik jarayonlarni tizimli tashkil etish, ta'lim tamoyillarini shakllantirish va zamonaviy didaktik modellar yaratish borasida ko'plab fundamental tadqiqotlar olib borilgan. Ta'lim falsafasi va uning jamiyat taraqqiyotidagi o'rnini belgilashda klassik nazariyalar va zamonaviy ta'lim modellarining ijtimoiy o'rnini chuqur tahlil qilingan bo'lib, ular zamonaviy pedagogikaning epistemologik poydevorini tashkil etadi [1, B. 45]. Shu bilan birga, ta'lim jarayonini insonparvarlashtirish, shaxsga yo'naltirilgan o'qitish metodikasining psixologik va pedagogik mexanizmlari, o'quvchi shaxsini rivojlantirishning ichki omillari konseptual tarzda asoslab berilgan [2, B. 112]. Mazkur nazariyalar bugungi kunda ta'lim oluvchining sub'ektiv tajribasini boyitish va uning mustaqil ta'limiy traektoriyasini belgilash uchun xizmat qilmoqda.

Xalqaro miqyosda va mamlakatimiz ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning metodologik asoslari, talabalarda amaliy ko'nikmalar va hayotiy malakalarni shakllantirish muammolari zamonaviy tadqiqotchilar tomonidan faol o'rganilmoqda [3, B. 88]. Shuningdek, axborotlashgan jamiyat sharoitida raqamli pedagogika, elektron ta'lim resurslaridan foydalanish hamda masofaviy ta'limni tashkil etishning didaktik qonuniyatlari alohida yo'nalish sifatida ajralib turadi [4, B. 56]. Pedagogika nazariyasining integrativ xususiyatlarini aks ettiruvchi STEAM yondashuvi va fanlararo aloqadorlikni ta'minlash metodikasi esa o'quvchilarning texnik va kreativ salohiyatini oshirish vositasi sifatida asoslangan [5, B. 74]. Nihoyat, milliy pedagogikamiz tarixidagi ilg'or g'oyalari va ularning zamonaviy metodlar bilan uyg'unligi masalalari bugungi ta'limiy islohotlarning ma'naviy asosi sifatida e'tirof etilgan [6, B. 23].

Ushbu tadqiqotda tizimlilik, qiyosiy-tarixiy tahlil, pedagogik modellashtirish hamda empirik kuzatish metodlaridan foydalanildi. Pedagogika nazariyasining an'anaviy modellari va zamonaviy konseptual yo'nalishlari qiyosiy tahlil etilib, ularning amaliy samaradorligi pedagogik tajriba-sinov ishlari jarayonida tekshirildi. Tadqiqot ob'ekti sifatida oliy ta'lim muassasalarida tashkil etilgan o'quv jarayonlari olindi va unda innovatsion metodlarning joriy etilish darajasi tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Olib borilgan tadqiqotlar va qiyosiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy (reproduktiv) pedagogika ko'p hollarda talabalarga tayyor bilimlarni eslab qolish va ularni qayta takrorlash majburiyatini yuklaydi. Zamonaviy yondashuvlar (kompetensiyaviy, shaxsga yo'naltirilgan, interaktiv) esa ta'lim oluvchini jarayonning faol sub'ektiga aylantirib, unda mustaqil bilim olish, tahlil qilish va muammolarni kreativ hal etish malakalarini shakllantiradi. Quyidagi 1-jadvalda an'anaviy pedagogika va zamonaviy yondashuvlarning qiyosiy parametrlari tizimli ravishda aks ettirilgan bo'lib, ularning ta'lim paradigmasidagi farqlari yaqqol ko'rinadi.

1-jadval: An'anaviy pedagogik paradigma va zamonaviy yondashuvlarning qiyosiy tavsifi

Mezonlar	An'anaviy pedagogik paradigma	Zamonaviy pedagogik yondashuvlar
Ta'lim maqsadi	Tayyor bilimlarni egallash va eslab qolish	Kompetensiyalarni shakllantirish, mustaqil fikrlash
O'qituvchining roli	Axborot uzatuvchi, asosiy nazorat qiluvchi sub'ekt	Fasilitator, tyutor, yo'naltiruvchi moderator
Talabaniing roli	Axborotni passiv qabul qiluvchi, reproduktiv ijrochi	Jarayonning faol sub'ekti, tadqiqotchi, ijodkor

Mezonlar	An'anaviy pedagogik paradigma	Zamonaviy pedagogik yondashuvlar
Metodlar tizimi	Ma'ruza, tushuntirish, yodlash, mexanik mashqlar	Interaktiv metodlar, keys-stadi, loyihalar metodi
Baholash tizimi	Bilim hajmini miqdoriy tekshirish (test, so'rov)	Kriterial, formativ va kreativlikni baholash

Ushbu tizimli farqlar ta'lim sifatini oshirishda amaliy natijalarga qanday ta'sir ko'rsatishini aniqlash maqsadida pedagogik tajriba-sinov ishlari tashkil etildi. Tajriba davomida an'anaviy usulda dars o'tiladigan nazorat guruhlarida hamda raqamli texnologiyalar va STEAM yondashuvi asosida dars o'tiladigan tajriba guruhlarida shakllantirildi. O'quv semestri yakunida talabalarning o'zlashtirish ko'rsatkichlari, tahliliy fikrlash darajasi va amaliy ko'nikmalarni qo'llay olish malakalari diagnostika qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, zamonaviy yondashuvlar tatbiq etilgan guruhlarda sifat ko'rsatkichi sezilarli darajada yuqori bo'ldi. Quyidagi 2-jadvalda tajriba va nazorat guruhlarining yakuniy natijalari miqdoriy va foiz ko'rsatkichlarida berilgan.

2-jadval: Tajriba va nazorat guruhlarida talabalarning o'zlashtirish samaradorligi ko'rsatkichlari

Guruhlar	Jami talabalar soni	Yuqori daraja (foizda)	O'rta daraja (foizda)	Qoniqarli daraja (foizda)	Sifat ko'rsatkichi (foizda)
Tajriba guruhi	120	45 foiz	40 foiz	15 foiz	85 foiz
Nazorat guruhi	125	22 foiz	48 foiz	30 foiz	70 foiz

Tajriba natijalari tahlili shuni isbotlaydiki, zamonaviy pedagogik yondashuvlar va interaktiv texnologiyalardan foydalanish talabalarning yuqori darajadagi ko'rsatkichlarini deyarli ikki barobarga oshirish imkonini beradi (nazorat guruhidagi 22 foizdan tajriba guruhidagi 45 foizgacha). Sifat ko'rsatkichi esa umumiy hisobda 15 foizga o'sganini kuzatish mumkin. Bu holat pedagogika nazariyasini amaliyot bilan uzviy bog'lashda zamonaviy didaktik vositalar va integratsiyalashgan ta'lim modellarining ustuvorligini yorqin ko'rsatib turibdi.

XULOSA

Pedagogika nazariyasi va amaliyotining bugungi rivojlanish bosqichi an'anaviy ta'lim metodlaridan voz kechmagan holda, ularni zamonaviy innovatsion texnologiyalar bilan chuqur uyg'unlashtirishni taqozo etadi. Tadqiqot davomida aniqlangan qonuniyatlar shuni ko'rsatadiki, kompetensiyaviy va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlarni ta'lim jarayoniga tizimli tatbiq etish orqali o'quv samaradorligini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish mumkin. Raqamlashtirish jarayoni va STEAM metodologiyasi talabalarning kognitiv faolligini oshirib, ularda nafaqat nazariy bilimlarni, balki mehnat bozorida eng ko'p talab qilinadigan transferal ko'nikmalarni (tanqidiy fikrlash, jamoada ishlash, muammolarni kreativ hal qilish va moslashuvchanlik) shakllantirish imkonini beradi.

Shu bilan birga, zamonaviy yondashuvlarning muvaffaqiyati bevosita pedagog kadrlarning kasbiy tayyorgarligi va metodologik madaniyatiga bog'liqdir. Pedagogika nazariyasidagi konseptual o'zgarishlar darsliklar mazmunidan tortib, baholash mezonlarigacha bo'lgan barcha didaktik komponentlarni qayta isloh qilishni talab etadi. Xulosa qilib aytganda, zamonaviy pedagogik yondashuvlarni ta'lim tizimiga integratsiyalash o'quvchilarning intellektual salohiyatini oshirish, mustaqil fikrlaydigan erkin shaxsni tarbiyalash va mamlakatning innovatsion taraqqiyotini ta'minlashning eng ishonchli strategik yo'lidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Azizxo'jayeva N. N. - Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat - Toshkent: Moliya, 2005 - 240 b.
2. Ishmuhammedov R. J. - Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari - Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2009 - 180 b.
3. Mavlonova R. A. - Pedagogika nazariyasi - Toshkent: Fan va texnologiya, 2012 - 356 b.
4. Sayidahmedov N. S. - Yangi pedagogik texnologiyalar - Toshkent: Moliya, 2003 - 192 b.
5. Tojiyev M. M. - Ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash - Toshkent: Mumtoz so'z, 2010 - 215 b.
6. Yuzlikaev F. R. - Metodika intensivatsii obucheniya v vuzax - Toshkent: Fan, 2008 - 168 b.